

Щепакін В. М.

докторант Харківської державної академії
культури, доцент кафедри теорії музики
та фортепіано ХДАК

ВІДЕНСЬКИЙ ПІАНІСТ РУДОЛЬФ ФЕЛЬДАУ В МУЗИЧНОМУ ЖИТТІ ОДЕСИ II ПОЛОВИНИ XIX СТОЛІТТЯ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ПЕРІОДИЧНИХ ВИДАНЬ)

Анотація. Досліджується багатогранна творча діяльність відомого в Одесі піаніста, педагога, музичного підприємця та організатора концертного життя Рудольфа Фельдау в контексті міжнаціональних контактів. Висвітлюються його гастрольні виступи в містах півдня Росії. Аналізуються численні рецензії на його виступи.

Ключові слова: Рудольф Фельдау, музична культура Одеси, концерти, міжнаціональні контакти.

Аннотация. Щепакін В. М. Венский пианист Рудольф Фельдау в музыкальной жизни Одессы II половины XIX века (по материалам периодических изданий). Исследуется многогранная творческая деятельность известного в Одессе пианиста, педагога, музыкального предпринимателя и организатора концертной жизни Рудольфа Фельдау в контексте межнациональных контактов. Освещаются его гастрольные выступления в городах юга России. Анализируются многочисленные рецензии на его выступления.

Ключевые слова: Рудольф Фельдау, музыкальная культура Одессы, концерты, межнациональные контакты.

Summary. Schepakin V.M. Viennese pianist Rudolf Feldau in the musical life of Odessa II half of 19th century (in the periodicals). We investigate the multifaceted creative work in the famous Odessa pianist, teacher, music entrepreneur and organizer of the concert life of Rudolf Feldau in the context of inter-ethnic contacts. Highlights its touring performances in cities in southern Russia. The numerous reviews of his performances are analyzed.

Key words: Rudolf Feldau, the musical culture of Odessa, concerts, international contacts.

Постановка проблеми. Поглиблене вивчення історії розвитку музичної культури України неможливе без детального аналізу діяльності окремих яскравих особистостей минулого, чимало з яких, на жаль, до нинішнього часу залишалися на периферії уваги дослідників. Одною з таких непересічних персоналій, роль якої в музичному житті Одеси другої половини XIX ст. не є достатньо вивченою, є піаніст, педагог і музично-громадський діяч Рудольф Рудольфович Фельдау.

Актуальність теми продиктована недостатнім рівнем вивчення й узагальнення міжнаціональних творчих впливів, які зазнавала музична культура України в XIX – на початку XX ст.

Мета статті полягає у висвітленні музично-просвітницької діяльності непересічного музиканта Р. Фельдау та його численних творчих контактів через залучення до наукового обігу матеріалів одеських періодичних видань тих часів, які до сьогодні майже не були вивчені.

Об'єктом дослідження є музична культура Одеси зазначеного періоду, **предметом** – діяльність у місті Р. Фельдау, особа якого в культурному житті Одеси кінця 1850-х – першої половини 1890-х рр. була одною з найяскравіших, і, водночас, найсуперечливіших.

Аналіз досліджень і публікацій. Деякі аспекти діяльності Р. Фельдау в Одесі частково висвітлювалися в деяких працях одеських музикознавців Е. Дагілайської [22] та Р. Розенберг [34], присвячених більш загальним проблемам історії розвитку музичного мистецтва в Одесі, проте як самостійний яскравий персонаж в музичній історії Одеси та інших міст Півдня Росії, де піаніст неодноразово гастрював, Р. Фельдау не фігурував жодного разу. Тому переважною більшістю з наведених опрацьованих джерел є саме публікації в одеській періодиці, на основі яких нами і будується творчий портрет музиканта.

Результати дослідження. Р. Фельдау народився у Відні близько 1822 р., імовірно там само отримав ґрунтовну музичну освіту, був австрійським підданим, римо-католицького віросповідання, але після одруження на Шарлоті Джаксон, доньці незаконнонародженого сина графа М. С. Воронцова, оселився на Півдні Росії [35].

Одеса, яка в другій половині XIX ст. зазнала найбурхливішого розвитку серед усіх міст Російської імперії – економічного, за ростом чисельності населення, суспільного самоврядування тощо, була за тих часів унікальним містом, в якому постійно перетиналися, творчо розвивалися і плідно співпрацювали представники чи не усіх європейських національних культур: італійської, іспанської, грецької, німецької, французької, румунської, угорської, польської, чеської, єврейської, караїмської, болгарської, караїмської, вірменської тощо, і, безумовно, російської та української. Тому й музична культура цього міста була багатонаціональною і дуже своєрідною.

Саме Одеса стала для Фельдау другою батьківщиною, в якій він прожив близько 40 років до своєї смерті 18 лютого 1895 р. [47], займаючись виконавською, викладацькою, музично-громадською та музично-торгівельною діяльністю і здобувши широке визнання в усіх цих сферах.

У перше десятиліття свого перебування в Одесі Р. Фельдау перебував дещо в тіні відомого в місті ще з початку 1840-х рр. піаніста з європейським ім'ям, «Ганнібала октав», як його прозвали в Європі – чеського єврея Ігнатія Тедеско, засновника в Одесі Філар-

монічного товариства, композитора, вчителя музики в місцевому Інституті шляхетних дівчат. Проте згодом, починаючи з середини 1860-х рр., коли виконавська активність Тедеско почала знижуватися, саме Фельдау вийшов на авансцену музичного життя міста і наступні три десятиліття постійно з'являвся перед місцевою публікою під час концертних сезонів – як піаніст-соліст, фортепіанний педагог (під час виступів своїх учнів), ансамблевий виконавець та концертмейстер (у концертах місцевих та приїжджих музикантів – інструменталістів і співаків).

З часом Фельдау висунувся також і до числа найбільш шанованих фортепіанних педагогів, музичних підприємців і організаторів концертів численних гастролерів, котрі відвідували Південь Росії. Чимало мистецького резонансу набули виступи Фельдау в щорічних власних концертах, а також у концертах багатьох одеських і приїжджих музикантів – інструменталістів і вокалістів, численних благодійних зібраннях різних товариств тощо.

Партнерами Фельдау по виступах упродовж декількох десятиріч були практично всі одеські музиканти і чимало гастролерів, відомих у Росії та в Європі. Серед них були скрипалі: італійці Ф. Консоло та Я. Л. Россет (Росетті або Розетті) [21], угорець М. Гаузер [11; 12], чех К. Бабушка, австрієць (можливо єврейського походження) М. Г. Франк, поляк В. В. Безекірський [9], німці Г. Гене, А. Ейхгорн (Россет та Гене та були керівниками садових оркестрів, виконавцями партій альта в камерних концертах в Одесі, Ейхгорн – військовим капельмейстером), іспанець П. Сарасате [30], єврей А. Бродський [8]; віолончелісти-німці М. Куммер та Гарпф; італієць-контрабасист Дж. Боттезіні [21]; оперні співачки: росіянка з циганськими коріннями Є. Кадміна [16], австрійка М. Вільт (примадонна Віденської опери) [24; 40; 41], француз Е. Ноден (тенор з Парижу) [24]. В числі партнерів по виступах Фельдау були також гравці на духових інструментах з числа солістів оркестру Г. Гене «Філармонія-Німеччина» [5], численні місцеві аматори і молоді таланти, які тільки-но розпочинали творчий шлях (учениця одеського викладача Руфа, донька кантора Головної міської синагоги співачка Е. Абрас [29], учениця самого Фельдау піаністка М. Родеус [13; 17; 18; 40], юний російський скрипаль-гастролер К. Думчев [44] та ін.). Нерідко саме участь Фельдау в концертах юних музикантів гарантувала увагу публіки до їхніх виступів.

Концерти в Одесі Р. Фельдау та його гастрольні мандри Півднем Росії постійно віддзеркалювалися в місцевій пресі – переважно в двох одеських газетах тих часів: «Одеському віснику» та «Новоросійському телеграфі». Якщо в «Одеському віснику» в 1850-60-ті рр. нерідко лише анонсував концерти, або надавалися стислі звіти про них [1; 30], то із започаткуванням видання «Новоросійського телеграфу» (1869) музичним подіям на шпальтах обох цих газет стала приділятися більша увага, розпочалися дискусії про виконавські особливості різних музикантів, наводилися характеристики (нерідко суб'єктивні) багатьом виконавцям, виконавським колективам тощо.

Саме «Новоросійський телеграф» особливо рясно протягом 1870-х – 1880-х рр. надавав доволі розгорнуті, найбільш суперечливі, проте завжди небайдужі оцінки діяльності Р. Фельдау – соліста, камерного виконавця, фортепіанного педагога, організатора концертів гастролерів.

Чи не найцікавішою сферою виконавської діяльності Фельдау було камерне виконавство, в якому найбільш повно артист зміг проявитися наприкінці 1860-х – на початку 1870-х рр., коли за ініціативою яскравих приїжджих музикантів – скрипалів К. Бабушки (чеха, вихованця Празької консерваторії) та М. Г. Франка (австрійця, учня професора Я. Дондта у Відні), а також віолончеліста Куммера (учня свого батька, Ф. А. Куммера, відомого німецького віолончеліста і гобоїста, професора Дрезденської консерваторії), які оселилися в Одесі в 1867 р., стали проводитися регулярно восени і навесні вечори камерної музики, під час яких окрім квартетних творів для струнних інструментів (партію альта в цих концертах виконували спочатку Я. Л. Россет, потім Г. Гене), виконувалися також тріо, квінтети тощо за участю фортепіано (Р. Фельдау) [1; 6; 37].

«Фельдау також грав доволі багато і з особливим успіхом в тріо Бетховена і, останнього разу, в тріо Шуберта. Треба віддати належне цьому артистові, він поставив перед собою чесну задачу розвинути в публіці смак до витонченої музики: вибір п'єс і чудове виконання вимагають від публіки проникнення в усю принагідність цієї музики, і цим породжують у неї потребу слухати її якнайчастіше. На нашу думку це і є головне призначення артиста, і щирісечно бажаємо йому успіху в чесних його намірах» – наголошував критик після одного з таких виступів піаніста [40].

Надаючи рецензію на один з таких концертів, у якому Фельдау виконав разом з Франком та Куммером фортепіанне Тріо А. Рубінштейна, музичний кореспондент І. М. Кузьмінський звернув увагу читачів на те, що цей твір, на його думку, «...не має значних шансів на успіх: багато роботи і рефлексії, проте неможливо сказати те ж саме стосовно натхнення й оригінальності. [...] П. Фельдау (піаніст), як нам неодноразово доводилося переконуватися, вивчає п'єси завжди дуже сумлінно, виконує усі знаки й позначки, що є в нотах, проте для Рубінштейнівських композицій цього замало; необхідна, крім того, сила удару (прошу не плутати зі словом стук), і особливо сила акцентуації, яка відіграє важливу роль у ходах подвійного контрапункту [...]» [7].

Два наступні відгуки стосуються участі Фельдау у виконанні в двох концертах незвичних для слуху одеситів квінтетів Бетховена ор. 16 і Шпора ор. 53 для квартету духових з фортепіано. У першому І. М. Кузьмінський похвалив піаніста за ідею «...скористатися присутністю хороших артистів в оркестрі Гене й виконати [Квінтет Бетховена ор. 16 – В. Щ.] з кларнетом, гобоєм, фаготом та валторною, тобто в тому первісному вигляді, як його написав Бетховен» [5]. Після другого виступу рецензент зазначив, що «...концерт г. Фельдау [...] характеризувався різноманітністю й цікавістю програми. Нам уперше вдалося послухати квінтет Шпора ор. 53 для фортепіано не зі струнними, а з духовими інструментами, і ми би, безперечно, назвали би виконання добрим, якби кларнет був настроєний як треба (інструмент звучав на чверть тону нижче – В. Щ.)» [3].

Як ансамблевий виконавець Фельдау також грав з гастролерами Ф. Консоло (Тріо Мендельсона № 2 c-moll ор. 66, партію віолончелі виконував Куммер) [10], Д. Боттезіні (Adagio з того ж твору Мендельсона, партію скрипки виконував Ф. Консоло) [21], А. Бродським (Соната для скрипки та фортепіано Бетховена Es-dur ор. 12 № 3) [8], Флорентійським квар-

тетом (Квінтет Шумана Es-dur, op. 44) [15], іншими видатними музикантами.

До репертуару Фельдау окрім камерного репертуару входили фортепіанні концерти Моцарта, Бетховена (№ 5), Мендельсона, які музикант неодноразово виконував із супроводом оркестру, різноманітні твори композиторів-романтиків, іноді власні салонні композиції. Чільне місце в репертуарі піаніста мали твори Ф. Шопена, виконавцем якого за покликанням назвав Фельдау видатний європейський музикант Г. фон Бюлов [цит. за: 34, с. 40]. Проте враження слухачів від гри Фельдау було неоднозначним. Так, пишучі про концерт Фельдау, який відбувся 9 березня 1869 р., І. М. Кузьмінський зазначив: «Г. Фельдау належить до числа хороших піаністів нашого міста. Він зі смаком виконує маленькі твори, які в музиці посідають таке саме місце, як у живопису *genre*. Гра його чиста, приємна, хоча й не залишає значного враження, з відчутним відтінком жіночості, часто навіть педантичності й манірності. Проте там, де потрібно застосувати силу, енергію, де треба інтерпретувати широко-задуману концепцію, – він незадовільний. Тому 5-й концерт Бетховена, хоча був добре вивчений, але виконаний погано. [...] Концерт Моцарта, який не потребував значних технічних засобів, був зіграний краще. Спомин з опери Фауст, створений п. Фельдау, слабка, не витримана п'єса, яка дуже поступається фантазії з тієї ж опери одеського піаніста Буддеуса. Взагалі, п. Фельдау – піаніст салонний, якого приємно трохи [виділено в тексті – В. Щ.] послухати [...]» [4].

Іншу думку про особливості Фельдау-піаніста надав рецензент з псевдонімом Камертон, який від імені любителів музики зазначав, що «...думка нашої публіки, щодо репутації п. Фельдау, як доброго піаніста і учителя музики, вже повністю склалася на його користь і не потребує нових похвал» [27]. І далі: «На нашу думку, тушій в п. Фельдау надзвичайно ніжне, м'яке й виразне; кожна нота в нього виділяється чисто і дзвінко одна від одної, з виразністю; звуки, що виходять з-під його клавішів, такі задушевні, що вам здається іноді, ви чуєте пісню, іноді ви чуєте плач і подихи; його *diminuendo* і *morrendo* – чарівні. Правда, що *forte* у нього дійсно не більше ніж *forte* інструменту, на якому він грає, а не *forte* барабана; правда й те, що він не б'є по клавішах з висоти в пів аршину, не розриває струн інструменту для ефекту незвичайної музичної сили та енергії» [26].

З І. М. Кузьмінським щодо його оцінки виконавської манери Фельдау і місця, котре він посів у когорті кращих одеських піаністів того часу, на сторінках «Новоросійського телеграфу» полемізував і Н. Пуриць: «Кому з музичного люду не відомо, що п. Фельдау якщо не найкращий, то один з кращих виконавців нашого міста. Дійсно, п. Тедеско як виконавець майже зійшов зі сцени, а п. Буддеус, хоча й володіє величезною технікою, проте, як сам інколи зізнається, занадто відволікається своєю величезною педагогічною практикою» [33].

Водночас із оцінкою гри Фельдау, наданою Кузьмінським, погоджувався інший критик, який виступив у пресі під псевдонімом Бекар. Цей рецензент наголосив на тому, що Кузьмінський характеризував негативні особливості піаністичної манери Фельдау дуже обережно і щадно, а сам назвав виконання Фельдау Концерту Мендельсона 9 квітня 1869 р. як «більш ніж незадовільне». Далі рецензент пояснив таку свою оцін-

ку: «...будь-якого тушій в п. Фельдау бракує, а є тільки *pianissimo*, яке видобувається ним за допомогою лівої педалі; крім того п. Фельдау мабуть не знає, що таке акорд, що береться разом. Уся гра його складається з *agreggio*, слухати які просто нестерпно» [2].

Із наведених цитат видно, що Фельдау мав як відданих прихильників, так і більш об'єктивних, доволі жорстких критиків, котрі прискіпливіше оцінювали його здібності і виконавську манеру. Найбільш повна характеристика Фельдау-піаніста була, на нашу думку, надана критиком з псевдонімом Ехо після концерту в березні 1876 р.: «Пана Фельдау знають в Одесі давно [...] як вельми досвідченого і знаючого викладача фортепіанної музики. [...] Місце, що він посідає в ряду музичних сил нашого міста, одне з найперших. Володіє він своїм інструментом чудово: техніка гри його, якщо і дещо однобічна і не досягає всі можливості, проте, однак, добре поставлена і достатньо відпрацьована; тушій – м'яке, ніжне і приємне, і, взагалі, гра його чітка й виразна. Водночас у деталях і, особливо, в справі концертного виконання, після того, як ми встигли вже переслухати і насолодитися майже усіма кращими європейськими піаністами, коли гра на цьому інструменті доведена нині до високого ступеню досконалості і усі традиції та прийоми її вже відомі, тоді, повторюю, гра п. Фельдау не може задовольнити суворого і вимогливого слухача. Одна з негативних сторін його гри полягає в тому, що в засобах викладення п'єси в нього не вистачає іноді відчуття міри, а найголовніше, гра його холодна. Після закінчення кожної п'єси, яку він виконує, слухач не зігрітий, не захоплений, усе на чогось чекає і вочевидь залишається незадоволеним. Вибуху того захоплення, який відчувається іноді після дійсно талановитої гри, немає, і вся гра лише зводиться до того, що вона чиста, охайна і пристойна настільки, наскільки цими якостями може володіти солдат, який готується до огляду начальства. [...] П. Фельдау вочевидь у п'єсі, яку він виконує, не живе; проміж ним і твором, що виконується, немає внутрішньої єдності, зв'язку; гра безпосередньо не зіграє його душевним почуттям, його теплою, а є тільки зовнішні механічні прийоми для вираження цих почуттів. [...] Найбільше справив на мене враження своєю грою п. Фельдау в квінтеті Бетховена і в скерцо квінкету Шумана. Видно, що цей рід музики найбільш споріднений з талантом п. Фельдау. Програма концерту укладена була строкато; тут було все: і Бетховен, і Шуман, і Шопен, і Ліст – закінчуючи пп. Раффами та Брамсами, проте в істинному розумінні слова хорошої музики було мало. [...] Взагалі від такого музиканта, яким ми вважаємо п. Фельдау, ми вправі були б зажадати більш відповідального ставлення до справи. Будемо сподіватися, що п. Фельдау в майбутньому не залишить без уваги деякі наші зауваження» [43]. З одного боку, безумовно, в цитованій характеристиці достатньо негативу, проте, водночас, порівняння (хоча і не на його користь) місцевого музиканта, який був постійно обтяжений приватною педагогічною практикою, торгівельними справами тощо, з найкращими європейськими піаністами мало стимулювати і надихати Фельдау.

У наступні роки виступи Фельдау в місті отримували більш схвальні відгуки, котрі також іноді не були позбавлені критичних ноток. Так, у 1878 р. під час гастролей М. Вільт, преса зазначала: «П. Фельдау грав багато і невтомно. [...] Гра його може приносити задо-

волення, якби він вносив побільше жару та натхнення, особливо в такі твори, як мі-бемольний концерт Бетховена» [24].

На початку 1880-х рр. Фельдау неодноразово виступав у домашніх концертах (так званих «музичних сходках») місцевої викладачки співу п. Швамберг. В звіті про один з них зазначалося: «Музичні номери, які виконав п. Фельдау, були покриті громом оплесків» [38]. Разом із цим піаніст продовжував давати власні концерти. Так, у квітні 1882 р. виконання ним кожного з творів переривалося оплесками і потребувало повторення. «Усе, що було відібране ним для концерту, взято з найкращого і вельми важкого за виконанням репертуару» [39].

Активна виконавська діяльність піаніста тривала і протягом наступного десятиріччя. Вже у 1892 р. одеський кореспондент московського журналу «Артист» Р. інформувач читачів: «В біржовому залі відбувся концерт, де виступив популярний в Одесі п. Фельдау, який артистично зіграв “Moment musical” – Мошковського та Угорські танці Брамса» [45]. Один із останніх публічних виступів Р. Фельдау відбувся на початку 1893 р., коли він акомпанував у концерті 14-річному скрипалю К. Думчеву. Завдяки Фельдау юний скрипаль був представлений П. І. Чайковському. Пізніше Думчев так згадував цю подію: «У січні 1893 р. я виступав в Одесі, коли наш знаменитий композитор Петро Ілліч Чайковський, який був запрошений на постановку й виконання його опери “Пікова дама”. Місцевий учитель фортепіано, Рудольф Фельдау, який акомпанував мені на концерті, запросив мене на обід [...], де відбулася моя перша зустріч з Петром Іллічем» [Цит за: 44].

Окрім Одеси та Півдня Росії Фельдау в різні роки виступав у Відні, Лондоні та Парижі [22, с. 268]. Принаймні двічі музикант гастролював у Києві: на початку (1858) [46] та в zenіті своєї творчої кар'єри (1881, разом із разом із видатним італійським тенором французького походження Еміліо Ноденом) [26]. Піаніст грав, серед іншого, і на курортах Кавказу (1868 р.), проте не завжди з матеріальним успіхом. Так, у Владикавказі «...його спіткала та ж доля, яку виносить більшість музичних знаменитостей і талантів, що дають проїздом свої концерти. Зал виблискував пустотою» [36]. Як зазначив кореспондент «Терських відомостей», на концерті налічувалося не більше 40-50 слухачів [28]. Набагато успішнішою була низка його виступів у різних містах Криму влітку 1878 р.: «Гра виконавця і програма концертів були оцінені всюди чудово, так само як і чудовий рояль Плейеля, що супроводжував піаніста. [...] Поважний піаніст дає ще один концерт в Ялті» [24]. Зазначимо, що послуги з перевезення роялів коштували в ті часи дуже дешево, отже, якщо Фельдау мав можливість возити з собою по різних містах Криму рояль, вочевидь він був упевнений у матеріальному обґрунтуванні таких витрат, тобто в прихильності й зацікавленості слухачів його виступів.

Фельдау, як видно з рецензій, користувався повагою в Одесі як досвідчений фортепіанний педагог. Виявлені декілька рецензій на виступи однієї з його учениць – дівчини Родеус. Так, у 1875 р. цю юну піаністку преса похвалила за виконання Балади Шопена в концерті на користь бідних 8 березня, відзначивши чистоту її гри та чудову пам'ять [13]. У березні наступного року ця ж піаністка давала власний концерт у Біржовому залі

за участю її вчителя, співачки С. Рубінштейн, а також скрипаля Розетті ті віолончеліста Гарнера [18]. Тієї ж весни Фельдау випустив свою ученицю з сольними номерами в концерті співачки М. Вільт. Як зазначала одеська преса, в одному концерті з цією європейською знаменитістю молодій піаністці ризиковано було виходити на сцену, бо «...гра її характеризується всіма ознаками не зовсім ще сформованого таланту» [42]. У 1884 р. «Харківські губернські відомості» інформували читачів про значні артистичні успіхи Катерини Вейнбергер, яка розпочинала заняття на фортепіано у Фельдау, продовжила музичну освіту в празькій музичній школі Прокшів, виступала в Празі в концертах, мала схвальні відгуки в чеській пресі, а також удостоїлася «утішних і підбадьорливих слів» від А. Рубінштейна, який чув її гру [41]. Така невелика кількість виявлених свідчень про концертні виступи учениць Фельдау пояснюється тим, що більшість його учениць, отримуючи ґрунтовну піаністичну і загальному зичну підготовку, не обтяжували себе подальшою артистичною кар'єрою. Так, у 1912 р. у нарисі «Пятьдесят лет тому назад» відомий дослідник історії Одеси О. М. Дерибас зазначав, що майже всі одеситки (йшлося, звісно, про аристократичну частину її населення) в 1860-х рр. були добрими музикантами. Він також назвав кращих викладачів музики тих часів: панів Тедеско, Буддеуса, Фельдау, Калабіза, Дінгельштедта, Руфа, Джервазі та пані Швамберг (жодного російського або українського прізвища!). Їхні учениці, за словами Дерибаса, «...принесли в свою родину любов до музики, не показну, а любов для себе» [23, с. 194].

Якщо про Фельдау-виконавця і педагога йшлося в нечисленних працях одеських музикознавців, то про дві інші його сфери діяльності досі практично залишалися поза уваги дослідників. Проте Р. Фельдау був також відомий одеситам як власник великого музичного магазину (з тогочасною назвою «депо») на розі вулиць Єкатерининської та Дерибасівської, де в значній кількості продавалися і покупалися піаніно, гармоніуми (фісгармонії – В. Щ.), метрономи. В цьому ж «депо» існував нотний відділ з великим вибором різних музичних творів [32]. Звісно, для утримання такого магазину потрібен був підприємницький хист і не поверхова обізнаність у сфері виробництва, ремонту та специфіки музичних інструментів різних фірм, які закупалися ним для подальшого продажу.

У 1870 – 1880-і рр. Фельдау активно і дуже успішно займався також організацією виступів в Одесі багатьох закордонних та російських солістів і виконавських колективів: листувався з ними, запрошував до міста, узгоджував час перебування, дати концертів, місця проживання та проведення концертів запрошених артистів, цінову (і, можливо, репертуарну, бо часто сам грав з ними) політику гастролерів тощо. Для висвітлення широти кола професійного спілкування Фельдау назвемо лише деяких із запрошених ним до міста музикантів, про організацію виступів у місці котрих існують підтвердження в пресі. Це відомий в Європі Флорентійський струнний квартет на чолі з Ж. Беккером (1875) [14], популярний за тих часів Шведський дамський вокальний квартет (1875) [19], віденська оперна співачка з надзвичайно красивим і сильним голосом М. Вільт (неодноразово в 1870-х рр.) [25; 42; 43], видатна російська піаністка А. М. Єсіпова (1881) [38], іспанський скрипаль і композитор П. Сарасате (1882) [31] та ін.

Висновки. Підсумовуючи наведені свідчення, почерпнуті, в основному, з одеської періодики, зазначимо, що в другій половині XIX ст. музична культура Одеси в постаті Р. Фельдау мала яскраву творчу особистість і різнобічними інтересами в сфері музичного мистецтва, деяка обмеженість виконавського таланту якої значною мірою компенсувалася відповідальним ставленням до улюбленої справи, живою зацікавленістю й неабиякою активністю в багатьох сферах музичної діяльності: фортепіанному виконавстві, композиції, педагогіці, музично-торгівельній та організаційно-підприємницькій діяльності; людину, яка завоювала прихильність і вдячність декількох поколінь одеситів. Життя і праця Р. Фельдау є прикладом органічного влиття іноземця в різнобарвну багатонаціональну культуру цього міста, щирого служіння мистецтву, пропаганди численних зразків класичної, романтичної та сучасної європейської музики серед різних верств населення Південної Пальміри.

Подальше вивчення діяльності Р. Фельдау в контексті розвитку міжнаціональних музично-культурних зв'язків передбачає більш повне вивчення друкованих джерел Півдня Росії тих часів, а також пошук архівних матеріалів, які стосуються життя і праці в Одесі й інших містах цього музиканта.

Література:

1. [Анонс квартетных вечеров] // Одесский вестник. — 1868. — 3 дек.
2. Бекар. Ещё о г. Фельдау / Бекар // Новороссийский телеграф. — 1869. — 17 апр.
3. Бемоль. Музыкальная хроника / И. М. Кузьминский // Новороссийский телеграф. — 1871. — 23 февр.
4. Бемоль. Музыкальная хроника. IV. Концерты гг. Фельдау, Антоньетти и Витоло // И. М. Кузьминский // Новороссийский телеграф. — 1869. — 23 марта.
5. Бемоль. Фельетон. Музыкальная хроника. Концерты: гг. Фельдау, Франка и Руффа / И. М. Кузьминский // Новороссийский телеграф. — 1870. — 18 марта.
6. Бемоль. Фельетон. Музыкальная хроника. Сеансы камерной музыки / И. М. Кузьминский // Новороссийский телеграф. — 1869. — 25 дек.
7. Бемоль. Фельетон. Музыкальная хроника. Третий концерт камерной музыки / И. М. Кузьминский // Новороссийский телеграф. — 1870. — 24 янв.
8. Городская хроника // Новороссийский телеграф. — 1870. — 28 нояб.
9. Городская хроника // Новороссийский телеграф. — 1871. — 20 янв.
10. Городская хроника // Новороссийский телеграф. — 1871. — 27 апр.
11. Городская хроника // Новороссийский телеграф. — 1871. — 6 янв.
12. Городская хроника. Театры и концерты // Новороссийский телеграф. — 1871. — 15 янв.
13. Городская хроника // Новороссийский телеграф. — 1875. — 12 марта.
14. Городская хроника // Новороссийский телеграф. — 1875. — 19 февр.
15. Городская хроника // Новороссийский телеграф. — 1875. — 3 апр.
16. Городская хроника // Новороссийский телеграф. — 1875. — 5 авг.
17. Городская хроника // Новороссийский телеграф. — 1876. — 28 февр.
18. Городская хроника // Новороссийский телеграф. — 1876. — 3 марта.
19. Городская хроника. Концерт шведского дамского квартета // Новороссийский телеграф. — 1875. — 30 нояб.
20. Городская хроника. Театры и концерты // Новороссийский телеграф. — 1871. — 15 янв.
21. Д. Боттезини. Творческий портрет. — [Электронные ресурсы] — Режим доступа : <http://referat.resurs.kz/ref/d-bottezini-tvorcheskij-portret/1/>
22. Дагилайская Э. Р. Из прошлого фортепианного исполнительства и фортепианной педагогики в Одессе / Э. Р. Дагилайская // Мастерство музыканта-исполнителя. — М. : Сов. композитор, 1976. — Вып. 2. — С. 246-288.
23. Дерибас А. М. Старая Одесса. Забытые страницы: ист. очерки и воспоминания. — К. : Мистецтво, 2005. — 416 с. : ил.
24. Ежедневная хроника. Артистический вояж г. Фельдау // Новороссийский телеграф. — 1878. — 25 авг.
25. Ежедневная хроника. Концерт Марии Вильт // Новороссийский телеграф. — 1878. — 4 апр.
26. История Киева. Культурные связи с другими народами. — [Электронные ресурсы]. — Режим доступа : <http://ebuw.uw.edu.pl/dlibra/plain-content?id=1353>
27. Камертон. Пианист Р. Фельдау / Камертон // Новороссийский телеграф. — 1869. — 30 марта.
28. Канукова З. В. Старый Владикавказ. Историко-этнологическое исследование. Гл. III. Общественно-культурная жизнь и досуг / З. В. Канукова — [Электронные ресурсы]. — Режим доступа : http://nocss.ru/projects/24/gl3_p3.php#top
29. [Концерт девицы Эмили Абрас] // Новороссийский телеграф. — 1869. — 29 янв.
30. [Концерт пианиста Фельдау] // Одесский вестник. — 1868. — 2 марта.
31. Концерты Пабло де-Сарасате // Новороссийский телеграф. — 1882. — 31 янв.
32. [Объявления] // Новороссийский телеграф. — 1875. — 4 янв.
33. Пуриц Н. Заметка по поводу музыкальной хроники № 4 / Н. Пуриц // Новороссийский телеграф. — 1869. — 9 апр.
34. Розенберг Р. М. Музыкальная Одесса / Р. М. Розенберг. — Одесса : Ред.-издат. отдел обл. управл. по печати, 1995. — 160 с.
35. Сазонов А. Мнения — ответы / А. Сазонов. — [Электронные ресурсы]. — Режим доступа : http://www.ltv.ru/owa/win/one_sp_questions.blog_vupysk?p_pagenum=4&shed_name_id=5762&w_id=&pers_id_=6965
36. Старый Владикавказ. Историко-этнологическое исследование. Гл. III. Общественно-культурная жизнь и досуг. — [Электронные ресурсы]. — Режим доступа: http://nocss.ru/projects/24/gl3_p3.php#top
37. Театр и музыка // Новороссийский телеграф. — 1880. — 21 окт.
38. Театр и музыка // Новороссийский телеграф. — 1880. — 30 дек.
39. Театр и музыка. Концерт г. Рудольфа Фельдау // Новороссийский телеграф. — 1882. — 21 апр.
40. Ч. Вечера классической музыки / Ч. // Новороссийский телеграф. — 1869. — 16 февр.
41. Часть неофициальная // Харьковские губернские ведомости. — 1884. — 2 февр.
42. Эхо. Музыкальная хроника. Концерт г-жи Марии Вильт / Эхо // Новороссийский телеграф. — 1876. — 25 марта.
43. Эхо. Музыкальная хроника. Концерт г-на Фельдау / Эхо // Новороссийский телеграф. — 1876. — 17 марта.
44. Poznansky Alexander. Tchaikovsky through others' eyes / Alexander Poznansky. : Indiana University Press, 1999 — 311 с. — [Electronic Resources]. — Access mode : <http://books.google.com/books?id=iLXfk6E2pp0C&dq>
45. R. Современное обозрение. Одесса / R. // Артист. — 1892. — Март. — № 21. — С. 151.
46. Ruch Muzyczny pod redakcją Józefa Sikorskiego ze współdziałaniem artystów i miłośników muzyki. T. 3 (1859). — [Zasoby elektroniczne]. — Tryb dostępu : <http://ebuw.uw.edu.pl/dlibra/plain-content?id=1353>
47. Signale für die musikalische Welt, band 53. — Verlag und Redaktion der Signale für die musikalische Welt. G.m.b.H., 1895. — [Elektronische Ressourcen]. — Modus des Zugriffs : http://biulpol.net/bib_ukr_AL01.pdf